

УДК 159.9

<https://doi.org/10.31891/PT-2022-1-7>

Олександр СОЛТИК

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8834-8401>

e-mail: solytk_sasha@i.ua

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ

Успішна реалізація сучасної шкільної реформи «Нова українська школа» потребує в першу чергу якісного кадрового забезпечення. Поряд із головним принципом НУШ, який полягає в тому, що у шкільній освіті мають працювати умотивовані учителі, ще більша увага акцентується на якість професійної підготовки вчителів - предметників, в тому числі і вчителів фізичної культури. Так, теперішній стан шкільної освіти вимагає конкурентоздатного, творчого, адаптивного вчителя фізичної культури, який володіє сучасними педагогічними вміннями та навичками, спроможний якісно і ефективно здійснювати діяльності вчителя фізичної культури у закладах середньої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, фізична культура, кадрове забезпечення, НУШ, учителі, учні.

Oleksandr SOLTYK

Khmelnyskyi National University

UPDATE OF THE CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION ON THE BASIS OF AN INTEGRATIVE APPROACH

The successful implementation of the modern school reform "New Ukrainian School" requires, first of all, high-quality personnel support. Along with the main principle of NUSH, which is that motivated teachers should work in school education, even more attention is focused on the quality of professional training of teachers - subjects, including physical education teachers. Thus, the current state of school education requires a competitive, creative, adaptive physical culture teacher who possesses modern pedagogical skills and abilities, capable of qualitatively and effectively carrying out the activities of a physical culture teacher in secondary education institutions. Summarizing the presented material, we note that updating the content of professional training of future physical culture teachers on the basis of an integrative approach plays a key role in the content of professional training of future physical culture teachers. Highlighting important topics and issues in the content of a number of disciplines, updating the content of disciplines, developing new courses create the necessary theoretical basis for the formation of a highly qualified professional physical education teacher.

Key words: professional training, physical culture, personnel support, National University of Applied Sciences, teachers, students.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Успішна реалізація сучасної шкільної реформи «Нова українська школа» потребує в першу чергу якісного кадрового забезпечення. Поряд із головним принципом НУШ, який полягає в тому, що у шкільній освіті мають працювати умотивовані учителі, ще більша увага акцентується на якість професійної підготовки вчителів - предметників, в тому числі і вчителів фізичної культури. Так, теперішній стан шкільної освіти вимагає конкурентоздатного, творчого, адаптивного вчителя фізичної культури, який володіє сучасними педагогічними вміннями та навичками, спроможний якісно і ефективно здійснювати діяльності вчителя фізичної культури у закладах середньої освіти.

У зв'язку із цим, успішна реалізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури потребує цілісної та узгодженої взаємодії багатьох складників освітнього процесу. З одного боку, обов'язковою має бути висока активність, наявна вмотивованість студентів, які здобувають освіту, з іншого – освітній процес повинен бути якісно забезпечений висококваліфікованими науково-педагогічними працівниками, а також актуальними дидактичними матеріалами, відповідною навчальною матеріально-технічною базою тощо. Водночас створення належних умов, координація дій, об'єднання зусиль, спрямованих на реалізацію професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у ЗВО, потребує якісної організації освітнього процесу, побудованої на науковому підґрунті з дотриманням чітких правил. У цьому зв'язку посутню роль відіграє інтегративний підхід.

Виклад основного матеріалу

Зважаючи на інтегративний характер особистості майбутнього вчителя фізичної культури, що охоплює знаннєву базу, низку професійних умінь, індивідуально-типологічні властивості, професійні якості тощо, цілеспрямована професійна підготовка у ЗВО потребує комплексної реалізації в освітньому процесі. З огляду на великий масив навчальної інформації, сукупність професійних умінь і навичок, фахових компетентностей, які регламентовані в освітніх програмах підготовки вчителів фізичної культури, реалізація професійної підготовки вимагає, в першу чергу, високого рівня інтеграції фахових знань. Саме тому важливим є використання інтегративного підходу, який застосовується у наукових дослідженнях та актуалізує різні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної

культури. Питанням, присвяченим використанню інтегративного підходу в освітянській галузі відведена належна увага.

Так, А. Бабенко (2015), використовуючи інтеграційно-тематичний підхід, обґрунтував можливість майбутніх учителів фізичної культури ефективно засвоювати професійні та спеціальні знання завдяки ущільненню, переконструюванню й концентрації всього змісту навчального матеріалу. Автор описує інтеграцію традиційних та інноваційних навчальних процесів в організаційному, змістовому й методичному аспектах як один зі стратегічних напрямів оновлення системи підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

Студіюючи професійно-педагогічну компетентність учителя фізичної культури, Н. Степанченко (2017) витлумачила її як інтегративне, багаторівневе й багатокомпонентне утворення, що об'єднує світоглядні позиції особистості, професійні знання та вміння, особистісні якості й власний досвід.

І. Грінченко (2012) звертає увагу на необхідність інтеграції нових педагогічних технологій до процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. І. Лапичак (2015) убачає шлях удосконалення системи формування професійних знань і вмінь фахівців фізичного виховання через використання інтегративного підходу.

Завдяки використанню інтегративного підходу стає можливим доповнення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури теоретичними знаннями з галузі олімпізму та олімпійського руху (Бондар, 2015). Зважаючи на значущість пропаганди здоров'я, популяризації активного способу життя у сфері фізичної культури і спорту, J. Harris (2014) пропонує планувати в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури викладання медичних і медико-біологічних дисциплін.

Інтегративний підхід відіграє важливу роль під час педагогічної практики. Як зазначають А. Ніконець, О. Михайловський (2017), «саме проходження практики допомагає студентам інтенсифікувати процеси самоосвіти й самовиховання, підвищити рівень професійної готовності; синтезувати педагогічні знання з практичною діяльністю» (с. 227).

В. Омеляненко (2012) трактує інтеграцію змісту дисциплін природничо-наукового циклу як одну з умов формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Як зазначив учений, «інтеграційний підхід до змісту освіти відкриває нові можливості для становлення гуманістичної моделі природничо-наукової підготовки майбутніх учителів фізичної культури (с. 100). В. Данилко (2018) у контексті формування здоров'язберезувальної компетентності наголошує на важливості в

професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури «розширення інформаційного та виховного простору через інтеграцію освіти, науки, культури, охорони здоров'я, спорту, що забезпечує залучення студентів до формування фізично, психічно й соціально здорової особистості» (с. 238).

На доцільності та нагальності більш глибоких змін у системі професійної підготовки з використанням інтегративного підходу зосереджує увагу багато вчених. Зокрема, серед напрямів оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури О. Тимошенко (2009) називає використання міждисциплінарних і внутрішньо-дисциплінарних зв'язків через створення інтегрованих курсів. А. Маракушин, В. Коновалов, С. Юр'єв (2013) одним з основних засобів оптимізації навчальної діяльності вважають системне узгодження цілей і змісту професійної підготовки. Проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури на загальнодержавному рівні, перебудови й модернізації системи фізкультурної освіти відображено в працях В. Платонова (1990), Ю. Шкретія (1996). Крім інтеграції знань у процесі професійної підготовки, важливим є формування інформаційної культури майбутніх учителів фізичної культури (Гуревич & Кадемія, 2004; Генсерук, 2005; Драгнєв, 2011).

S. Capel (2007) акцентує на тому, що для підготовки високоосвіченого вчителя фізичної культури недостатньо лише інтеграції фахових знань, які пропонують для опанування в процесі навчання. Майбутні вчителі мають широко використовувати соціальні аспекти навчання.

Важливість розв'язання проблем професійної підготовки, описаних вище, доведена й у проекті стандарту підготовки майбутніх бакалаврів середньої освіти (за предметною спеціалізацією «Фізична культура») (Пангелова, Іванова, & Козіна, 2017). Загалом спрямування всіх зусиль на покращення якості й удосконалення професійної підготовки повинно позначитися на формуванні професійних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури.

Аналізуючи зміст фахових компетентностей майбутніх учителів фізичної культури, що представлені в стандарті, зазначимо, що вони стосуються переважно учнів, характеризують здатність фахівця провадити професійну діяльність, спрямовану на розвиток і перетворення фізичних, фізіологічних, особистісних якостей учнів, їхньої пізнавальної та когнітивної сфери. Ідеться, зокрема, про такі здатності: здатність формувати в учнів предметні компетентності з фізичного виховання, медико-біологічних та психологічних основ і

технологій розвитку рухових умінь та навичок і фізичних якостей, санітарно-гігієнічних основ діяльності у сфері фізичної культури; здатність застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання у фізичному вихованні; здатність проводити об'єктивний контроль та оцінювання рівня навчальних досягнень учнів із фізичного виховання; здатність аналізувати особливості сприйняття й засвоєння учнями навчальної інформації для прогнозування ефективності та корекції навчально-виховного процесу з фізичного виховання; здатність проводити профілактику травматизму, забезпечувати охорону життя й здоров'я дітей; здатність самостійно проводити навчальні заняття з фізичної культури з дітьми шкільного віку та учнями в загальноосвітніх установах, освітніх закладах середньої та професійної освіти, позакласну спортивно-масову роботу з учнями; здатність самостійно проводити заняття в шкільній секції спортивного напрямку, проводити профілактику травматизму; здатність виховувати в учнів соціально-особистісні якості (цілеспрямованість, організованість, працьовитість, відповідальність, громадянськість, комунікативність); здатність оцінювати фізичні здібності й функційний стан учнів, адекватно вибирати засоби та методи рухової діяльності для корекції стану учнів з огляду на індивідуальні особливості.

Водночас в стандарті бракує уваги до особистості майбутнього вчителя фізичної культури, формування фахових компетенцій, що характеризують здатність педагога спрямовувати зусилля на підвищення власного професійного рівня, забезпечують саморозвиток і самовдосконалення. До таких фахових компетентностей належать: здатність до аналізу, систематизації й оцінювання педагогічного досвіду, здатність до розроблення методики та технологій для розвитку рухових умінь і навичок та фізичних (рухових якостей) на основі розуміння й застосування положень фізіології, морфології, біохімії, біомеханіки; здатність оволодівати базовими й новими видами фізкультурної діяльності; здатність проводити пошук, аналіз та оцінювання інформації, зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що необхідне для формулювання й розв'язання професійних завдань, професійного та особистісного розвитку. В цих умовах оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури через інтеграцію знань із фахових дисциплін, що входять до навчальних планів професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, має особливе значення.

Зважаючи на особливості побудови освітнього процесу у вищій школі оновлення змісту професійної підготовки може відбуватися на двох рівнях. На рівні університету оновлення змісту підготовки

майбутніх учителів відбувається завдяки зміні кредитів на окремі дисципліни та включенню до навчального плану нових курсів. На рівні викладача для кожної дисципліни створюється робоча програма, що містить виклад конкретного змісту. В свою чергу знання дисципліни розподілені на окремі теми. Тематичне планування відіграє важливу роль, оскільки допомагає окреслити оптимальні шляхи реалізації навчально-виховного процесу через систему занять із теми. Кожна тема складається з окремих завдань, питань і розділів, що охоплюють концентровану сукупність знань та їхніх елементів (понять). Оновлення змісту професійної підготовки на рівні викладача полягатиме у включенні до змісту окремих дисциплін доцільних тем і питань, які стосуються найбільш важливих питань, що забезпечують професійну майстерність вчителя, суттєво впливають на рівень його кваліфікації.

Охарактеризуємо в подальшому окремі поєднання освітніх компонентів, які сприяють формуванню та удосконаленню окремих сторін професійної діяльності учителя фізичної культури, завдяки об'єднанню та узгодженню змісту низки фахових дисциплін.

Когнітивна складова (знання) професійної діяльності учителя фізичної культури охоплюється системою знань щодо фізіологічних, медико-біологічних закономірностей розвитку фізичних якостей, адаптації організму до фізичних навантажень та знаннями про планування, побудову, організацію, контроль освітнього процесу з фізичної культури. На цій підставі можемо стверджувати, що оновлення змісту професійної підготовки повинно відбуватися в напрямі накопичення знань, зумовлених змістом цих питань.

Деталізуємо опис інтеграції фахових знань вчителя фізичної культури з огляду на те, що головним засобом у професійній діяльності є фізична вправа. Для цього майбутній учитель повинен досконало знати сутність впливу, який чинить вправа на організм учня. Від ґрунтовності й цілісності сформованих знань буде залежати не лише ефективність професійної діяльності, а й здоров'я учнів.

Під дією фізичних вправ в організмі учня відбуваються численні зміни й перебудови, що можна характеризувати на різних рівнях організації людини, починаючи від клітинного й завершуючи системним. Фізичне навантаження має вплив на серцево-судинну, дихальну, нервову та інші системи організму. Під впливом фізичних навантажень суттєвих змін зазнають м'язовий, жировий і кістковий компоненти тіла людини. Потужний вплив фізичних вправ призводить до появи адаптаційних механізмів із боку організму учня.

Осмилення багатогранного впливу фізичної вправи на організм учня спонукає до більш докладного опису окремих дисциплін.

Так, «Анатомія людини» – одна з важливих дисциплін, оскільки вивчення анатомії людини формує базові знання про будову й функції опорно-рухового апарату; серцево-судинної системи; видільної системи; м'язового апарату; сече-статевої системи; нервової системи.

На відміну від анатомії, «Фізіологія людини» та «Фізіологія рухової активності» зосереджують увагу на фізіологічних функціях і процесах організму, вивчають механізми м'язового скорочення та механіку скорочення м'язів, аналізують роль центральної нервової системи в регуляції рухових функцій, значення автономної нервової системи для рухової діяльності, роль ендокринних залоз у регуляції функцій організму, функції й фізико-хімічні властивості крові, кровотворення та його регуляцію, серце і його фізіологічні властивості, біоелектричні явища в серці, показники роботи серця, регуляцію серцевої діяльності, рух крові по судинах, механізми регуляції гемодинаміки, біомеханіку зовнішнього дихання, етапи газоперенесення в системі дихання, регуляцію дихання, фізіологію системи травлення, фізіологію обміну речовин, обмін енергії й терморегуляцію, фізіологію слухового та вестибулярного аналізаторів тощо.

Дослідження біомеханічних властивостей організму людини, які пов'язані з виконанням фізичних вправ, потребує дисципліна «Біомеханіка». Аналіз переміщень частин тіла, розрахунок просторових, часових, просторово-часових характеристик перебуває в основі вивчення руху людини. Розвиток фізичних якостей учня (швидкості, сили, витривалості, гнучкості, спритності), закономірності формування рухового вміння постають у фокусі дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання». Проведенню аналізу тих змін будови організму, що відбуваються під впливом фізичних навантажень, сприяє вивчення дисципліни «Спортивна морфологія».

Успішне розв'язання освітніх, оздоровчих і виховних завдань, що реалізує кваліфікований учитель фізичної культури, крім знань про вплив фізичних вправ на організм учня, потребує знань про організацію освітнього процесу з фізичної культури й управління ним. Важливим у цьому зв'язку є вивчення дисципліни «Основи менеджменту, маркетингу та адміністрування в професійній діяльності вчителя фізичної культури». У межах курсу важливо увагу зосередити на ознайомленні з керівними документами, що регламентують діяльність у сфері фізичної культури. Докладного опису потребують питання, пов'язані з плануванням, контролем процесу фізичної культури та з управлінням ним.

Проведення частих вимірювань у професійній діяльності

вчителя фізичної культури передбачене дисципліною «Спортивна метрологія», що дає змогу забезпечувати точність і правильність вимірювань. Окремий тематичний напрям становить вивчення органолептичних та інструментальних методів контролю в процесі фізичного виховання. Правильність побудови освітнього процесу, черговість використання фізичних вправ, дозування перебувають у центрі уваги дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання».

Загалом акцентування на зазначених темах унаслідок застосування інтегративного підходу сприяє формуванню цілісного знання, що становить основу когнітивного сторони діяльності та забезпечує готовність і здатність ефективно виконувати професійні дії; впливає на рівень сформованості професіоналізму майбутніх учителів фізичної культури.

Окрім формування когнітивної сторони діяльності майбутніх учителів фізичної культури інтеграція освітніх компонентів відіграє вагомий значення у формуванні низки професійних умінь і навичок. Зупинимось на характеристиці окремих із них, зокрема розглянемо комунікативні вміння; методичні вміння (уміння диференційовано використовувати різні засоби фізичного виховання; уміння раціонально використовувати навчальний час на уроці; уміння розробляти структуру уроку й дотримуватися її); уміння прогнозувати потенційні небезпеки.

Загалом під умінням розуміють засновану на знаннях і навичках готовність людини успішно виконувати певну діяльність (Павелків, 2009). Важливою особливістю вмінь є тісний зв'язок із професійною діяльністю. Оскільки діяльність вчителя фізичної культури є доволі складною і покладається на велику кількість різних умінь, спробуємо їх систематизувати.

Так, комунікативні уміння складаються із володіння навичками вербального супроводу виконання фізичних вправ, володіння навичками вербального адміністрування організації та проведення уроку. В свою чергу уміння «Диференційовано використовувати різні засоби фізичного виховання» складається із низки інших умінь, а саме: «Володіння великим арсеналом фізичних вправ», «Уміння показувати правильне виконання фізичних вправ», «Здатність спільно з учнями виконувати фізичні вправи», «Уміння добирати фізичні вправи». Таке уміння, як «Уміння раціонально використовувати навчальний час на уроці» залежить від низки інших умінь: «Уміння ставити завдання уроку», «Володіння спортивним інвентарем та обладнанням», «Володіння методами й формами організації уроку», «Здатність формувати в учнів мотиви до занять фізичними вправами», «Уміння розділяти урок на складники». Важливим умінням у професійній

діяльності учителя фізичної культури є «Уміння розробляти структуру уроку та дотримуватися її». При цьому дане уміння залежить від таких умінь, як «Уміння дозувати фізичні вправи», «Уміння проводити контроль та самоконтроль за фізичним станом», «Уміння контролювати правильність виконання фізичних вправ». «Уміння визначати та прогнозувати можливі потенційні небезпеки» інтегрує в собі наступні уміння: «Здатність забезпечувати страхування під час виконання вправи учнем», «Уміння правильно й безпечно користуватися спортивним обладнанням та інвентарем», «Уміння дотримуватися санітарно-гігієнічних норм і правил охорони праці», «Уміння грамотно діяти в надзвичайних ситуаціях».

У руслі докладного аналізу професійних умінь відповідно до діяльності учителя фізичної культури зазначимо, що комунікативні вміння є важливими й необхідними для всіх педагогічних професій. Якщо інші вміння акцентують більшу увагу на передаванні знань у професії вчителя фізичної культури, то комунікативні вміння виявляються переважно у вигляді вербального супроводу виконання фізичних вправ, у поясненні, формулюванні зауважень щодо можливих помилок під час виконання різних дій. Для володіння високим рівнем вербальної діяльності необхідно, щоб майбутні вчителі фізичної культури не лише знали, що говорити, чого навчати, а й уміли передавати навчальну інформацію.

Важливу роль у формуванні комунікативних умінь відіграють дисципліни, у межах яких майбутній учитель фізичної культури вивчає різні фізичні вправи, методику їх застосування, вербальний супровід. До таких дисциплін належать: «Гімнастика з методикою викладання», «Легка атлетика з методикою викладання», «Плавання з методикою викладання», «Рекреаційні ігри» тощо. Забезпечити управління освітнім процесом не можливо без надання чітких вказівок та управлінських команд. З огляду на таке завдання, необхідно вивчати окремі теми з дисциплін: «Основи менеджменту, маркетингу та адміністрування в професійній діяльності вчителя фізичної культури», «Професійна майстерність учителя фізичної культури», «Зміст та види професійної діяльності фахівця у сфері фізичної культури і спорту».

Уміння диференційовано використовувати різні засоби фізичного виховання залежить від багатьох інших умінь: володіння великим арсеналом фізичних вправ, уміння демонструвати правильне виконання фізичних вправ, здатність спільно з учнями виконувати фізичні вправи, уміння добирати фізичні вправи. Найбільш важливе значення для формування цього вміння має великий арсенал фізичних вправ, що наявний у майбутніх учителів фізичної культури.

Обмеженість рухового потенціалу вчителя стає на перешкоді ефективності провадження освітнього процесу з фізичної культури, призводить передовсім до одноманітності уроків, втрати інтересу до уроків із боку учнів. Водночас володіння великим арсеналом фізичних вправ вимагає від учителя вміння добирати фізичні вправи відповідно до тематики уроку, до умов навколишнього середовища, зважаючи на можливості учнів та наявну матеріально-технічну базу й спортивний інвентар. Ефективність застосування тієї або тієї вправи залежить від вміння демонструвати правильне виконання фізичних вправ. Здатність спільно з учнями виконувати фізичні вправи хоч і вимагає від учителя більших функціональних затрат, проте допомагає учням більш якісно виконувати вправи, контролюючи власні дії. Формування зазначених умінь потребує інтеграції знань цілої низки дисциплін, переважно практичного характеру, які передбачають вивчення різних фізичних вправ. До таких дисциплін належать: «Легка атлетика з методикою викладання», «Гімнастика з методикою викладання», «Плавання з методикою викладання», «Спортивні ігри з методикою викладання» тощо.

Уміння раціонально використовувати навчальний час на уроці залежить передовсім від того, наскільки ретельно вчитель підготовлений до заняття. Грамотно сформульовані завдання уроку, чіткий розподіл уроку на окремі складники запобігають даремному витрачання часу. Посутню роль безпосередньо під час проведення уроку відіграють уміння добре володіти методами й формами організації уроку. Уміння досконало користуватися спортивним інвентарем дає змогу більш ефективно використовувати його на уроці. Підтримання рухової активності учнів на належному рівні, особливо в разі більш складного й важкого фізичного навантаження, вимагає наявності в учителя здатності формувати в учнів мотиви до занять фізичними вправами. Уміння окреслювати завдання уроку та вміння розподіляти урок на складники найбільше допомагають сформувати такі дисципліни: «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика викладання фізичної культури в ЗНЗ».

Рівень володіння спортивним інвентарем та обладнанням залежить від вивчення дисципліни «Спортивні споруди й обладнання». На ступінь володіння методами й формами організації уроку суттєвою мірою впливає опанування таких курсів: «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика викладання фізичної культури в ЗНЗ». Здатність формувати в учнів мотиви до занять фізичними вправами може бути сформована в межах дисциплін «Психологія фізичного виховання і спорту», «Психологія здоров'я та здорового способу

життя».

Уміння розробляти структуру уроку й дотримуватися її трактуємо як одне з найскладніших професійних умінь майбутніх учителів фізичної культури. Вище зауважено, що найбільш поширений тип помилок у діяльності вчителя фізичної культури спричинений саме неправильним дозуванням фізичних вправ. Адекватність навантаження залежить від багатьох чинників. З одного боку, інтенсивність, біомеханічна структура, вид навантаження, обсяг і тривалість вправи впливають на організм учня; з іншого – сторони, тренуваність, фізичні, психічні та функціональні можливості учня відображають ефект від застосування конкретної вправи. Від того, наскільки майбутній учитель буде відчувати вплив застосованих ним фізичних вправ на організм учнів, залежатиме точність і правильність його професійних дій. Формування вміння дозувати фізичні вправи передбачене в межах дисциплін: «Фізіологія людини», «Фізіологія рухової активності».

Формування вміння проводити контроль і самоконтроль за фізичним станом учня найбільше залежить від вивчення дисциплін «Теорія і методика викладання фізичної культури в ЗНЗ», «Спортивна морфологія», «Спортивна метрологія», «Фізіологія рухової активності». У процесі опанування цих курсів студенти оволодівають знаннями й уміннями медико-біологічного контролю, вивчають методи контролю за функціональним станом організму, технологію проведення лікарського та педагогічного контролю, освоюють методи самоконтролю в процесі занять фізичними вправами.

Дисципліни «Фізіологія рухової активності», «Фізіологія людини» містять відомості, пов'язані з класифікацією фізичних вправ, фізіологічним забезпеченням, впливом фізичного навантаження на різні системи організму, зміни в організмі людини під час м'язової роботи, впливом фізичних навантажень на фізичний стан, працездатність та здоров'я людини.

До появи помилок під час уроку може призвести неправильне виконання вправи, недотримання техніки виконання рухового елемента, порушення біокінематичної структури. Важливо, щоб майбутні вчителі фізичної культури вміли контролювати правильність виконання фізичних вправ через застосування під час уроку організаційних і методичних рекомендацій до фізичних вправ. Формування цього вміння потребує вивчення дисциплін: «Біомеханіка», «Спортивна метрологія», «Теорія і методика фізичного виховання».

Серед характерних особливостей професійної діяльності вчителя фізичної культури варто назвати наявність особливих умов праці. Як зазначено вище, висока рухова активність, підвищений

емоційний стан, постійний контакт між учнями, особливо під час спортивних ігор, часто стають причинами виникнення різних небезпечних ситуацій. Нерідко порушення дисципліни, конфліктна ситуація, недотримання санітарно-гігієнічних норм і правил охорони праці призводять до ушкоджень та травмувань під час уроків, інколи стають причиною інвалідності та втрати працездатності на тривалий час.

Саме тому виокремлено таке важливе вміння, як уміння майбутніх учителів фізичної культури прогнозувати потенційні небезпеки. Успішність застосування цього вміння залежатиме від здатності забезпечувати страхування від час виконання вправи учнем, уміння правильно й безпечно користуватися спортивним обладнанням та інвентарем, уміння дотримуватися санітарно-гігієнічних норм і правил охорони праці. Украв важливо, щоб учитель застосовував зазначені вміння в професійній діяльності постійно, оскільки неможливо заздалегідь передбачити час і місце виникнення небезпечної ситуації. Намагання їх уникати та вчасно вживати профілактичних заходів стає запорукою мінімізації травматизму й нещасних випадків на уроках із фізичної культури. Серед можливих превентивних дій із боку вчителя фізичної культури необхідно назвати здатність забезпечувати страхування під час виконання вправи учнем. У цьому зв'язку важливо, щоб під час викладання дисциплін «Гімнастика з методикою викладання», «Однороства з методикою викладання», «Плавання з методикою викладання», «Атлетизм із методикою викладання», зокрема проведення практичних занять, була зосереджена особлива увага викладача на забезпеченні страхування, на можливих ризиках у ході виконання складних вправ.

Формування вміння правильно й безпечно користуватися спортивним обладнанням та інвентарем найбільшою мірою залежить від вивчення дисципліни «Спортивні споруди й обладнання». Уміння дотримуватися санітарно-гігієнічних норм і правил охорони праці формують у процесі оволодіння такими дисциплінами, як «Гігієна фізичного виховання, спорту» та «Безпека життєдіяльності людини». Водночас у разі виникнення нещасних випадків мінімізувати їхні наслідки допомагає сформованість у майбутнього вчителя фізичної культури вміння грамотно діяти в надзвичайних ситуаціях. У цьому зв'язку обов'язковою дисципліною є «Долікарська медична допомога в невідкладних станах».

Загалом окресливши особливості інтеграційного підходу у професійній підготовці майбутнього учителя фізичної культури відмітимо кілька найбільш важливих принципів, яких варто

дотримуватися під час навчання. Серед важливих нами визначено принцип відповідності. Кожна навчальна дисципліна повинна містити запланований навчальний матеріал, необхідний для формування системи знань і вмінь у професійній діяльності. Інший важливий принцип – це наявність тісного міждисциплінарного зв'язку. Крім поєднання дисциплін, важливо дотримуватися почерговості викладання навчального матеріалу, оскільки для кращого й ефективного учіння студентами новий матеріал потрібно вибудовувати на раніше опанованих і відомих студентам знаннях. Це доводить необхідність дотримання принципу систематичності й послідовності навчання, спрямованого на формування професійної майстерності майбутнього учителя фізичної культури.

Доцільно окреслити основні форми організації навчання, що сприяють реалізації інтеграційного підходу під час професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Зважаючи на те, що основні знання, пов'язані із професійною діяльністю, студенти опановують у процесі викладання дисциплін, вибір форм навчання зумовлений передусім специфікою кожної дисципліни. Загалом весь процес навчання поділено на дві частини – аудиторне й самостійне навчання.

Студенти засвоюють основні теоретичні знання на лекційних, семінарських, практичних, лабораторних заняттях. Найбільшу частку нової інформації, пов'язаної з проблематикою дослідження, студенти опановують у ході інформаційних та проблемних лекцій. Формат традиційних лекцій дає змогу студентам здебільшого довіряти інформації, поданій лектором, меншою мірою піддавати її сумнівам. Натомість у ході проблемних лекцій суттєво зростає активність студентів, через систему доказів та аргументів студенти намагаються самостійно дійти необхідного висновку та розв'язати порушену лектором проблему.

Нижче подано кілька прикладів використання проблемних лекцій у ході професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Серед важливих лекцій варто назвати проблемну лекцію за темою «Раціональне використання робочого часу вчителя на уроці з фізичної культури». На підставі фахових знань, сформованих раніше, студенти повинні були самостійно спробувати виявити й пояснити чинники, які покращують загальну щільність уроку або, навпаки, призводять до її погіршення. Таке формулювання завдання спонукало студентів до активної розумової діяльності, зіставлення низки знань, пов'язаних з організацією освітнього процесу й фізичної культури, фізіологічними особливостями учнів, структурою уроку, метою й

завданнями, запланованими для вивчення, із наявними засобами та матеріально-технічними умовами тощо. Такі лекції стимулюють не лише процеси пам'яті, уяви, мислення, а й суттєво активізують мотиваційну сферу учня, покращують бажання навчатися тощо.

В якості іншого прикладу розглянемо «Уміння розробляти структуру уроку та дотримуватися її». Успішне її формування, потребує наявності в студентів низки знань, що допомагають максимально грамотно й правильно організувати та регулювати хід уроку з фізичної культури; зменшувати кількість помилок й огріхів під час уроку. Зокрема, проблемна лекція за темою «Планування змісту уроку з фізичної культури» спонукала студентів до грамотного планування уроку, контролю окремих елементів під час уроку, з'ясування причин відхилень від плану уроку тощо.

Особливого значення проблема лекція набувала в ході викладання дисципліни «Долікарська медична допомога в невідкладних станах». Наприклад, представляючи навчальну інформацію на лекції «Травматизм на уроках із фізичної культури», викладачу доцільно кожного разу звертатися до студентів із запитаннями про те, як би вони діяли в різних непередбачуваних ситуаціях. У випадках травмувань або ушкоджень учнів на уроках фізичної культури вчитель несе велику відповідальність за стан здоров'я учнів, тому особливо важливо, щоб професійні дії педагогів були грамотними й правильними.

Крім проблемних лекцій, позитивною практикою, особливо під час карантинних обмежень, є використання відеолекції. Найбільшу значущість відеолекції відіграють під час вивчення різних фізичних вправ, демонстрації технічних елементів і складних координаційних рухів. Ефективним є проведення відеолекцій із циклічних видів рухової активності. Зокрема, відеолекція на тему «Стилі плавання» із дисципліни «Плавання з методикою викладання» дають змогу студентам наочно ознайомитися із технікою плавання різними стилями: брас, кроль, кроль на спині, комплексне плавання, батерфляй. Відеолекція за темою «Види ходьби на лижах» сприяє більш ефективному опануванню студентами різних видів ходьби на лижах (ступний крок, ковзний крок, безкроковий хід, перемінний двокроковий).

З огляду на складність виконання окремих технічних елементів, широкого використання набуває побудова кінограм. Побудова біокінематичних схем на основі кінограм допомагає не лише краще побачити правильність виконання руху, а й розрахувати окремі просторові, часові, просторово-часові показники (траєкторію руху, переміщення, тривалість вправи (фази), темп, швидкість руху,

пришвидшення).

Зважаючи на специфіку аналізованої професії, переважну частину освітнього процесу доцільно організовувати у формі практичних занять. Дієвими також є семінари-дискусії, зокрема семінар-дискусія за темою «Переваги й недоліки проведеного уроку з фізичної культури». Під час заняття студенти аналізують помилки вчителів фізичної культури та окреслюють способи їх усунення в подальшій діяльності. Посутню увагу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури варто зосереджувати на самостійній роботі студентів.

Формування професійних умінь, оволодіння фаховими знаннями потребують багаторазового повторення, тому самостійна робота студентів передбачає закріплення пройденого матеріалу, опрацювання рекомендованої літератури, виконання додаткових розрахункових завдань.

Реалізація оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури потребує використання відповідних методів навчання. Серед найбільш важливих методів навчання варто назвати словесні (розповідь, бесіда, пояснення); практичні (дискусії, навчальні ігри); наочні (показ слайдів). Метод розповіді слід використовувати для викладання низки теоретичних дисципліни.

Крім розповіді, ефективними є ділові групові бесіди, які доцільно проводити під час занять із дисциплін «Психологія здоров'я та здорового способу життя», «Професійна майстерність учителя фізичної культури». Серед важливих тем, які варто порушувати у ході бесіди, виокремлюємо такі: «Мотивація до занять фізичними вправами», «Оптимальна рухова активність – ключ до здоров'я молоді», «Протидія шкідливим звичкам», «Характеристика особистісних якостей успішного вчителя фізичної культури». У ході бесіди студенти мають змогу разом із викладачем обмінюватися інформацією зі згаданих тем, висловлювати свою позицію, ділитися власними поглядами щодо окреслених проблем.

Науково-педагогічні працівники мають змогу активно використовувати метод пояснення в межах усіх дисциплін, передавати фахову інформацію, апелювати до життєвого досвіду. Метод дискусії сприяє кращому опануванню студентами фахових знань щодо професійної діяльності. Проведення дискусії в межах дисциплін «Теорія і методика викладання фізичної культури в ЗНЗ», «Організація і методика спортивно-масової роботи в ЗНЗ», «Методика навчання основ здоров'я» через колективне обговорення сприяє більш глибокому засвоєнню студентами методів фізичного виховання, засобів фізичної

культури, доборові ефективного методу розвитку фізичних якостей тощо.

Формуванню у студентів цілісного уявлення про певні важливі проблеми, пов'язані із професійною діяльністю, зокрема виявлення помилок у професійних діях, слугує використання інтегрованих дидактичних одиниць. За рахунок об'єднання змісту з окремих дисциплін в один тематичний модуль дозволяє подати навчальний матеріал в більш зрозумілій формі.

Кращому засвоєнню знань, пов'язаних із професійною діяльністю, слугує представлення навчального матеріалу у вигляді структурно-логічних блок схем. Успішному оволодінню навчальним матеріалом під час проведення практичних занять із дисциплін «Спортивні ігри та методика їх викладання», «Рекреаційні ігри», «Оздоровчий туризм та орієнтування», «Організація і методика спортивно-масової роботи в ЗНЗ» сприяє використання ігрового методу. Серед поширених форм у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури варто назвати гру за спрощеними вправами.

Виклад навчального матеріалу під час лекційних занять у формі мультимедійних презентацій суттєво підвищує ефективність проведення лекційних занять, оскільки збільшує наочність. Також ефективними є застосування в освітньому процесі концепт-мап. Під час перевірки знань студенти мають змогу охарактеризувати зміст навчального матеріалу за певною темою користуючись заданими ключовими словами.

Під час викладання низки практичних занять із дисциплін «Спортивні ігри з методикою викладання», «Легка атлетика з методикою викладання» та інших широкого застосування набуває змагальний метод. Ідеться, наприклад, про проведення естафет, у складі яких передбачені різні бігові вправи. Такий підхід оптимізує вивчення дисципліни «Легка атлетика з методикою викладання». Проведення змагань між студентами з окремих видів спорту сприяє закріпленню рухових умінь і навичок, удосконаленню виконання технічних елементів, позитивно позначається на розвитку особистісних якостей, на формуванні мотиваційної сфери майбутніх учителів фізичної культури.

Загалом аналіз і характеристика оновлення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на основі інтегративного підходу створюють передумови для діагностування фахової компетентності. Компетентність є комплексним явищем, що поєднує результати різних видів освітньої діяльності, тому успішне її

формування лише через знання або через результати вивчення окремої дисципліни практично не можливе.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підсумовуючи викладений матеріал, зауважимо, що оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на засадах інтегративного підходу відіграє ключову в змісті професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Виокремлення в змісті низки дисциплін важливих тем і питань, оновлення змісту дисциплін, розроблення нових курсів створюють необхідне теоретичне підґрунтя для формування висококваліфікованого професійного вчителя фізичної культури.

Література

1. Bondar, A. A. (2015). Analysis of Olympic education theoretical readiness of future physical culture teachers. *Physical Education of Students*, 6, 10–15.
2. Capel, S. (2007). Moving beyond physical education subject knowledge to develop knowledgeable teachers of the subject. *The Curriculum Journal. Curriculum, Domain Knowledge and Pedagogy*, 18 (4), 493–507.
3. Harris, J. (2014). Physical education teacher education students' knowledge, perceptions and experiences of promoting healthy, active lifestyles in secondary schools. *Journal Physical Education and Sport Pedagogy*, 19 (5), 466–480.
4. Бабенко, А. Л. (2015). Інтеграційно-тематичний підхід у системі підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 141 (2), 163–165.
5. Генсерук, Г. Р. (2005). Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Тернопіль.
6. Гринченко, І. Б. (2012). Інтеграція інновацій в процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 112, 149–157.
7. Гуревич, Р. С., & Кадемія, М. Ю. (2004). Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях. Вінниця: Вінниця.
8. Данилко, В. М. (2018). Формування здоров'язбережувальної компетентності у процесі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. *Молодий вчений*, 3 (1), 236–239.
9. Драгнев, Ю. В. (2011). Інформаційна культура майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійного розвитку в умовах інформаційно-освітнього простору. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 7, 22–24.
10. Лапичак, І. Є. (2015). Інтегративні процеси в підготовці фахівців із фізичного виховання у вищих навчальних закладах. *Спортивна наука України*, 1, 19–25.

11. Маракушин, А. І., Коновалов, В. В., & Юр'єв, С. О. (2013). Модель педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки. Слобожанський науково-спортивний вісник, 3, 210–216.
12. Ніконець, А. В., & Михайловський, О. Б. (2017). Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури під час педагогічної практики. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 5К, 224–С.224-227.
13. Омельяненко, В. Г. (2012). Інтеграція змісту дисциплін природничо-наукового циклу як умова формування здоров'язберігальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві, 4, 97–102.
14. Павелків, Р. В. (2009). Загальна психологія (3-тє вид.). Київ: Кондор.
15. Пангелова, Н. Є., Іванова, Л. І., & Козіна, Ж. Л. (2017). Проект стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня освіти. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, предметна спеціалізація 014.11 Середня освіта (Фізична культура).
16. Платонов, В. Н. (1990). Актуальные проблемы высшей школы и пути перестройки физкультурного образования. Теория и практика физической культуры, 4, 5–10.
17. Степанченко, Н. І. (2017). Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах. (Дис. д-ра пед. наук). Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Вінниця.
18. Тимошенко, О. В. (2009). Теоретико-методологічні засади оптимізації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ.
19. Шкрєбтій, Ю. М. (1996). Стан та напрямки удосконалення системи підготовки кадрів для фізичного виховання і спорту. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». Київ–Луцьк : Веже.

References

1. Bondar, A. A. (2015). Analysis of Olympic education theoretical readiness of future physical culture teachers. *Physical Education of Students*, 6, 10–15.
2. Capel, S. (2007). Moving beyond physical education subject knowledge to develop knowledgeable teachers of the subject. *The Curriculum Journal. Curriculum, Domain Knowledge and Pedagogy*, 18 (4), 493–507.
3. Harris, J. (2014). Physical education teacher education students knowledge, perceptions and experiences of promoting healthy, active lifestyles in secondary schools. *Journal Physical Education and Sport Pedagogy*, 19 (5), 466–480.
4. Babenko, A. L. (2015). Intehratiino-tematychnyi pidkhdid u systemi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoho vykhovannia. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seria: Pedahohichni nauky*, 141 (2), 163–165.
5. Henseruk, H. R. (2005). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii u profesiinii dialnosti. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet im. V. Hnatiuka, Ternopil.
6. Hrynchenko, I. B. (2012). Intehratiia innovatsii v protses profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seria:*

Pedahohichni nauky, 112, 149–157.

7. Hurevych, R. S., & Kademiia, M. Yu. (2004). Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnologii v navchalnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh. Vinnytsia: Vinnytsia.

8. Danylo, V. M. (2018). Formuvannia zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti u protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury. *Molodyi vchenyi*, 3 (1), 236–239.

9. Drahnev, Yu. V. (2011). Informatsiina kultura maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury u protsesi profesiinoho rozvytku v umovakh informatsiino-osvitnoho prostoru. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 7, 22–24.

10. Lapychak, I. Ye. (2015). Intehratiivni protsesy v pidhotovtsi fakhivtsiv iz fizychnoho vykhovannia u vshchkykh navchalnykh zakladakh. *Sportyvna nauka Ukrainy*, 1, 19–25.

11. Marakushyn, A. I., Konovalov, V. V., & Yuriev, S. O. (2013). Model pedahohichnoi diialnosti vykladacha fizychnoi pidhotovky. *Slobozhanskyi naukovy-sportyvnyi visnyk*, 3, 210–216.

12. Nikonets, A. V., & Mykhailovskyi, O. B. (2017). Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury pid chas pedahohichnoi praktyky. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 5K, 224– S.224-227.

13. Omelianenko, V. H. (2012). Intehratsiia zmistu dystsyplyn pryrodnycho-naukovoho tsyклу yak umova formuvannia zdoroviazberihalnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury. *Fizyчне vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 4, 97–102.

14. Pavelkiv, R. V. (2009). *Zahalna psykholohiia (3-tie vyd.)*. Kyiv: Kondor.

15. Panhelova, N. Ye., Ivanova, L. I., & Kozina, Zh. L. (2017). Proekt standartu vshchoi osvity Ukrainy persoho (bakalavrskoho) rivnia osvity. Haluz znan 01 Osvita / Pedahohika, predmetna spetsializatsiia 014.11 Serednia osvita (Fizychna kultura).

16. Platonov, V. N. (1990). Aktualnye problemy vysshei shkoly y puty perestroiki fizykulturnoho obrazovaniia. *Teoriia y praktyka fizycheskoi kultury*, 4, 5–10.

17. Stepanchenko, N. I. (2017). Systema profesiinnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vshchkykh navchalnykh zakladakh. (*Dys. d-ra ped. nauk*). Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. M. Kotsiubynskoho, Vinnytsia.

18. Tymoshenko, O. V. (2009). *Teoretyko-metodolohichni zasady optymizatsii profesiinnoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury u vshchkykh navchalnykh zakladakh*. (Avtoref. dys. d-ra ped. nauk). Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova, Kyiv.

19. Shkrebtii, Yu. M. (1996). Stan ta napriamky udoskonalennia systemy pidhotovky kadriv dlia fizychnoho vykhovannia i sportu. *Materialy II vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Kontseptsii pidhotovky spetsialistiv fizychnoi kultury v Ukraini»*. Kyiv–Lutsk : Vezhe.